

Rámcový štatút Rrómskeho národa v Európskej Únii

PREAMBULA

Rrómovia sú už viac ako šesť storočí konštitutívnym prvkom v Európe a svojim dielom trvalo prispievajú k jej rozvoju v oblasti ľudskej, materiálnej, umeleckej, ekonomickej, vojenskej a morálnej. Táto skutočnosť bola veľmi často zanedbávaná. Na začiatku XXI. storočia Rrómovia, opierajúc sa o dedičstvo predchádzajúcich storočí (historický vývoj, prenasledovanie, vedecké objavy, atď.) a o princípy Všeobecnej deklarácie ľudských práv (VDLP), explicitne uznané ako všeobecné, chcú vymedziť svoje miesto v EÚ a byť súčasťou skutočne pokrokovej dynamiky, orientovanej k sociálnej integrácii, rovnosti v právach, k odmietnutiu vylúčenia zo spoločenského života a k vzájomnému rešpektovaniu vzhl'adom na všetky identity a štruktúry reprezentované v Európe. Je teda žiaduce, aby jej Rámcový štatút (Etická charta) bola prijatá Európskou úniou, jej členskými štátmi a asociovanými krajinami, opierajúc sa o všeobecné princípy a osobitné akčné ustanovenia, predložené v tomto dokumente, ktorých cieľom je detailnejšie definovať pozíciu Rrómov v právnom priestore EÚ.

PRVÁ ČASŤ – VŠEOBECNÉ PRINCÍPY

Prvá kapitola – Definície

§1 – Národné identity v Európe

Európska únia uznáva na území svojich členských štátov existenciu rôznych národných identít, ktoré sa navzájom prekrývajú a obohacujú:

- Celkom evidentne ide o pätnásť identít, zodpovedajúcich pätnástim národným štátom, ktorých štátni príslušníci sú spätí nielen administratívne, ale cítia aj spolupatričnosť emocionálnu, kultúrnu a duchovnú,
- Existuje aj istý počet entít, ktoré nekorešpondujú s hranicami štátov a ktorých príslušníci sú spätí najmä emocionálne, kultúrne a duchovne. Navyše, v niektorých štátoch sú tieto entity vyčleňované administratívne (ide napr. o autonómne spoločenstvá, *generalitat*¹, národnosti, atď.).
- Medzi týmito identitami, ktorých priestor nekorešponduje s hranicami štátov, sú také, ktoré sa zvyknú nazývať identity vzťahujúce sa k súvislému územiu (ak dané obyvateľstvo predstavuje podstatnú alebo väčšinovú časť celkovej populácie v regióne, tvorenom viacerými obcami). Iné sú také, ktoré sa nevzťahujú k súvislému územiu (ak neexistuje región väčší ako obec, v ktorom populácia hlásiaca sa k danej identite tvorí podstatnú časť celkového počtu obyvateľstva).
- niektorí ľudia s identitou nevzťahujúcou sa k súvislému územiu, vedú sčasti kočovný spôsob života, iní vedú úplne usadlý spôsob života.

§2 - Občania a rezidenti

Národné štáty zoskupujú v jednom administratívnom útvare a v jednom spoločenstve materiálnych a duchovných záujmov nielen svojich štátnych príslušníkov (nazývaných občanmi), ale aj iných bežných rezidentov, ktorí sú tesne spätí s občanmi cez každú ich sociálnu a profesionálnu aktivitu

§3 - Národné identity a štátotvorné národy

Ak ide o príslušníkov národa, ktorý je pilierom národného štátu (najčastejšie väčšinové obyvateľstvo), jestvuje zhoda medzi národnou identitou národného štátu a identitou skupiny, ktorá tento pilier tvorí. Ak sú v štáte viaceré [kon]federované národy, jednotlivé identity sú sčasti odlišné od [kon]federálnej bez toho, aby sa niektorá z nich s ňou úplne zhodovala, všetky však smerujú k zhode v oblasti materiálnych a morálnych záujmov.

§4 - Harmónia medzi národnými zložkami

---

¹ Názov pre autonómne oblasti v Španielsku.

Pri normálnych vzťahoch a v spravodlivom politickom kontexte nejestvujú konflikty záujmov medzi národnými štátmi a jednotlivými národnými identitami, ktoré sú v nich zastúpené: Naopak, jestvuje konvergencia a komplementarita. Takýto stav sa môže dosiahnuť len čestným a rozumným dialógom medzi splnomocnenými predstaviteľmi štruktúr národného štátu a rôznych národných identít. Toto platí tak pre národné identity, vzťahujúce sa súvislému teritóriu, ako aj pre identity nevzťahujúce sa k súvislému územi (nech je ich spôsob života čiastočne alebo úplne usadlý). Oprávnenosť, spravodlivosť a stupeň demokracie národného politického systému poznať na harmónii medzi národnými zložkami a absenciou zjavných alebo latentných konfliktov medzi nimi.

Druhá kapitola – Rrómska národná identita

§1 – Národné identity nežijúce na súvislom území

Európska únia uznáva na území svojich členských štátov existenciu rôznych národných identít, nežijúcich na súvislom území. S kvantitatívneho hľadiska hlavná identita je reprezentovaná Rrómmami, Sintimi a Kale, ktorí majú spoločný indický pôvod. Existujú však aj iné:

- a) Niektoré sú prítomné v Európe už od pradávna, majú Európsky pôvod (Travellers majú írsky pôvod, Jenišovia majú pravdepodobne nemecký pôvod, Gurbecovia z Grécka rumunský pôvod, Balkáno-Egyptania z Grécka a Albánska, Mercheros zo Španielska, Camminanti z južného Talianska, atď.).
- b) Iní pochádzajú z viac-menej nedávnej imigrácie – západní Arméni, Berberi (Kabyli), Židia (tí, ktorí hovoria jazykom yiddisch alebo ladino), atď. Existujú však aj dôvody priradiť k nim Arabov z Maghrebu, Ľudi z Maluku a istý počet iných skupín, ktorých príslušníci, patriaci k viacerým generáciám, sa narodili na území jedného z členských štátov EÚ (akokoľvek sa v minulosti nazývalo dané územie). Niektorí z nich bývajú alebo bývali na území nachádzajúcom sa mimo Európy, iní vlastné územie vôbec nemajú.

§2 – Vstup nových národných identít bez súvisle obývaného územia do Európskej únie

Prijatie nových štátov do EU musí rátať s tým, že niektoré krajiny vnesú do variety Európskych národov nové národné identity, ktoré žijú na súvisle alebo nesúvisle obývanom území. Medzi nimi sú Beášovia (dnes žijú v Maďarsku, Chorvátsku a na Slovensku), Rudarovia (dnes žijú v Rumunsku a Bulharsku), Aškalisi alebo Balkáno-Egyptania a Arumuni, obe skupiny z južnej časti Balkánskeho polostrova.

§3 – Pojem „cigán/Zigeuner“ a „Gypsy“

V priebehu historického vývoja slová „cigán/Zigeuner“ a „Gypsy“ a iné boli voľne používané jednoduchými ľuďmi z rôznych krajín na označenie rôznych skupín rôzneho pôvodu, medzi ktorými nebol žiadny vzťah (náboženská sekta, niekoľko skupín Rrómmov, kočovné skupiny, usadlá žijúca komunita, skupiny lupičov, obyčajní vagabundi, a pod.). Tieto názvy, ktoré neoznačujú nijakú konkrétnu národnú a/alebo etnickú skupinu a ktoré vo väčšine jazykov nadobudli záporné konotácie, treba vypustiť z politického slovníka – s výnimkou eventuálnych rasistických deklarácií, ktoré ich zámerne používajú v znevažujúcom zmysle slova.

§4 – Rrómsky národ -- tak, ako sa sám definuje

Rrómovia, Sintimi a Kale sa definovali ako „rómsky národ bez súvislého územia a bez nároku na takéto územie“ počas piateho kongresu Medzinárodnej rrómskej únie (Praha, júl 2000). Rrómsky národ sa dištancuje od prívlastkov „cigán“ a „Gypsy“ a im podobných na označenie samotných Rrómmov, ale aj na označenie akejkoľvek inej identity. Len v prípade, keď by nejaká skupina na spomínaných názvoch explicitne trvala.

Neexistujú definičné kritéria, ktoré by vymedzovali rrómsku identitu, ale existuje zväzok referencií, s ktorých najvýznamnejšie sú nasledovné:

- a) Spoločný severoindický pôvod. Najnovšie výskumy (ide o *Kitab al-Zamini*, rukopis kronikára Al-‘Utbi z jedenásteho storočia, sprístupneného len nedávno) dovolili určiť z vysokou presnosťou, že mesto Kannaudž -- kultúrne a duchovné centrum severnej Indie na konci prvého tisícročia -- ako kolísku rrómskeho národa a 8. Šaban 409 hedžra (20. december 1018) ako dátum exodu. Podľa tohto textu 53.000 obyvateľov mesta Kannaudž, hlavne významných občanov, umelcov a remeselníkov, bolo deportovaných sultánom Mahmudom z Ghazni do Chorasana, kde zostali počas niekoľkých desaťročí v zajatí. Potom odišli do Byzantskej ríše a na Balkánsky polostrov.
- b) Spoločný rrómsky jazyk, ktorý sa buď používa tradične, alebo v určitých prípadoch si Rrómovia naň spomínajú ako na jazyk predkov. Tento jazyk, patriaci do skupiny severoindických jazykov, obsahuje perzské prvky, ktoré do jazyka prenikli počas pobytu v Chorasane, prvky grécke a arménske z čias pobytu v Byzantskej ríši a výpožičky z rôznych európskych jazykov, s ktorými bola rrómcina v kontakte. Napriek minimálnym, ale viditeľným európskym výpožičkám, ktoré dávajú mylný dojem

nárečového rozpadu, rromčina (rromani) predstavuje jeden a ten istý jazyk, ktorého jednota je pozoruhodná napriek tomu, že niektoré skupiny ho prakticky vôbec nepoužívajú.

- c) Byzantský a balkánsky kultúrny a lingvistický element je veľmi dôležitý. Balkán predstavuje druhú kolísku rromskej etnogenézy, pretože z tohto regiónu Rómovia „žiarili“ po celej Európe a aj za jej hranicami.
- d) Istý počet spoločných filozofických a humánnych hodnôt bol prezentovaný vo viacerých dokumentoch (napr. v deklarácii z Caen z roku 1994, ktorá sa nachádza v prílohe). Tieto hodnoty sú referenciou pre Rómov spojených s konštruktívnou a skutočne obdivuhodnou rromskou tradíciou.
- e) Integrácia rôzneho stupňa (pokrvná a/alebo cez manželské zväzky) do siete rromských rodín v Európe.
- f) Hrdé vedomie príslušnosti k spoločnému rromskému národu, nech sú slová, používané na jeho označenie, akékoľvek počas osoby neprináležiace k tejto komunite sú tradične označované viacerými menami, z ktorých najrozšírenejšie sú gadžo, ženská podoba gadži.

§5 – Rromský národ – tak, ako sa sám nedefinuje

Rromský národ neuznáva rôzne etikety, ktoré mu boli nanútené históriou. Ide o etikety typu: prevažne kočovný národ, charakterizovaný tou alebo inou farbou pleti, tým alebo iným vzhľadom, profesiou, vyznaním, a pod., ešte menej sú prijateľné označenia špióni Turkov, mágovia, delikventi, nezodpovední, nevzdelaní ľudia a iné, ktoré sú buď otvorene rasistické, alebo skryté za paternalistické pseudohodnoty.

§6 – Národ „rromani“ v Európskej únii

- a) EÚ uznáva na území svojich členských štátov existenciu rromského národa bez súvislého územia, ktorého definícia je tá, ktorú si rromský národ vytvoril a ktorú prezentuje v tejto charte. Preto EÚ vyhlasuje rromský národ žijúci na jej území za jeden z konštitutívnych európskych národov, považuje ho za rovný s inými európskymi národmi, nezávisle od vzťahov rromského národa so štátmi a územiami.
- b) Európska únia uznáva, že počas historického vývoja bol rromský národ obeťou množstva aktívnych i pasívnych prenasledovaní a že je ešte aj teraz terčom zjavných alebo latentných prejavov ciganofóbie. Preto každá politika týkajúca sa rromského národa musí brať do úvahy súčasné následky stáročia trvajúcej diskriminácie, ktorej bol vystavený rromský národ a v dôsledku ktorej boli isté podskupiny Rómov vylúčení zo spoločenského života a odsúdení na obzvlášť tragické životné podmienky.
- c) Európska únia uznáva, že popri niekoľkých skupinách Rómov, ktorí boli vylúčení zo spoločenského života (a tieto skupiny sú, žiaľ, často najviditeľnejšie v selektívnom pohľade tých, ktorých záujmom je zredukovať rromský národ na spomenuté skupiny), väčšina rromského národa predstavuje živú, zdravú, originálnu a významnú časť európskej populácie.

§7 – Pojmy Rrom, Sinto a Kalo

Rromský národ, definovaný v §4, sa skladá hlavne z nasledovných prvkov (tie sú v tesnom vzťahu príbuznosti -- tok európskej histórie a ich zaužívané označovanie však spôsobili nasledovné rozlíšenie):

- a) Rómovia, rozšírení po celom európskom kontinente a implantovaní počas viacerých stáročí hlavne v krajinách strednej a východnej Európy a na Balkáne, kde majú takmer všetci štátne občania (ich počet dosahuje asi 10 miliónov).
- b) Sinté, lokálne volaní *Manouches*, ktorí sa sformovali na nemecky hovoriacich územiach a ktorí sa odčlenili od stredoveku od spoločného rromského základu (žijú vo viacerých krajinách a ich počet dosahuje viacero stoviek tisíc). Treba poznamenať, že pôvodne malo slovo sinto širší význam („človek indického pôvodu“), ale počas historického vývoja sa začalo používať na označenie skupiny, ktorá je dnes známa pod týmto menom.
- c) Kalé, ktorí sú známi pod španielskym menom *Gitanos* a jeho odvodeninami sa odčlenili od spoločného rromského základu veľmi skoro. Počas viacerých stáročí žili na Iberskom polostrove, kde mimoriadne kruté prenasledovanie spôsobilo stratu rromskej jazykovej kompetencie (je ich asi 1 milión; všetky tieto čísla neberú do úvahy populáciu Rómov, Sinté a Kalé z iných kontinentov, hlavne zo Severnej a Južnej Ameriky).

§8 – Diagonálna solidarita

- a) To, že rromský národ sa identifikuje v charakteristikách citovaných v §4, a nie v tých, ktoré boli citované v §5, neznamená, že nepopiera solidaritu s osobami alebo skupinami uvedenými v §5. Naopak, rozhodne chce prispievať k zlepšeniu celej európskej spoločnosti. Rromský národ je presvedčený, že zlepšenie života Rómov je nemožné bez zlepšenia v celej európskej spoločnosti a že zlepšenie života v

Európe je nepredstaviteľné bez zlepšenia vo všetkých jej častiach, vrátane i zraniteľnejších národov kontinentu, ako sú Rómovia a iné národy bez súvislého územia.

- b) Rómsky národ deklaruje svoju solidaritu v oblasti princípov a aktivít na zlepšenie života všetkých európskych národov – nech ich hranice korešpondujú alebo nekorešpondujú s hranicami štátov – a trvá na rozvíjaní solidarity s najslabšími národmi, teda národmi nežijúcimi na súvislom území a národmi nachádzajúcimi sa v ťažkej a v kritickej sociálnej situácii.

Tretia kapitola – Pojem zloženej identity

§1 – Komplexná a flexibilná individuálna identita

- a) EÚ trvá na tom, že národná etnická identita nie je jedinou identitou občana, ale je súčasťou značne komplexného mechanizmu individuálnych a kolektívnych identít, ktoré vytvárajú osobnosť občana a permanentne ovplyvňujú jeho miesto v spoločnosti.
- b) Žiadna identita (národná, profesionálna, politická, náboženská, kultúrna, rodinná, sexuálna, generačná, regionálna, atď.) neexistuje ako nemenná a definitívna kategória. Naopak, je v neustálom pohybe počas celého života občana -- niekedy konfliktným a/alebo protirečivým spôsobom. Len za týchto podmienok môže identita predstavovať pružné spojenie medzi samotným občanom a flexibilnou a otvorenou spoločnosťou.
- c) Identita predstavuje chýlostivú a intímnu otázku -- napriek skutočnosti, že je postavená na kolektívnych referenciách (napríklad rodinných, regionálnych, atď.) -- s konečnou platnosťou závisí od slobodnej vôle občana a nikto mu nemôže nanútiť alebo uprieť danú identitu -- vrátane národnej identity, ak sa jej dožaduje.
- d) Aj napriek tomu, že každá identita, aj národná, dáva každému občanovi kolektívne práva a povinnosti, vylučujú akúkoľvek podobu privilégií akejkoľvek povahy.

§2 – Národné identity komplexné a flexibilné

- a) Národná identita je tiež komplexná: okrem dvoch úrovní opísaných vyššie (príslušnosť k národnému štátu a eventuálne k národu, ktorého životný priestor nekorešponduje s hranicami štátov), každý občan sa identifikuje s viacerými inými úrovňami, ktoré idú od jeho sídliska alebo dediny k Európe a k svetu, cez región a rôzne iné úrovne, ktoré nemusia korešpondovať s geografickým členením.
- b) Vzťah medzi týmito úrovňami a prevaha jedných nad druhými je flexibilná a podliehajúca vývoju aj v samotnom vnímaní občanov.
- c) Fakticky neexistuje Európan s jednou národnou identitou, pretože interakcie medzi jednotlivými úrovňami a medzi rôznymi identitami sú nevyhnutné nielen kvôli prakticky systematickej príslušnosti každého jednotlivca k rôznym vyššie spomenutým skupinám, ale aj v dôsledku rôznych životných dráh: deti pochádzajúce zo zmiešaných dvojíc (legitímne alebo nie), jedinci vychovávaní v interkultúrnom prostredí odlišnom od ich pôvodného kultúrneho prostredia, prechod do iného prostredia, navštevovanie rôznych prostredí, zmiešané manželstvá, zmena štruktúry obyvateľstva na istom území, atď. Heterogénny charakter zloženej identity narastá s vývojom európskej spoločnosti a s miešaním národov, ktoré z tohto vývoja vyplývajú.
- d) Je dôležité rozoznávať a valorizovať tento heterogénny charakter individuálnej identity bez toho, aby sme uvažovali o hierarchickom usporiadaní komplexu identít. Naopak dôležité je uznať, že tieto identity sú kompatibilné, ak o nich uvažujeme v kontexte demokratickej spoločnosti a v kontexte vzájomného rešpektovania sa. V dôsledku toho cieľom skutočne demokratickej multikultúrnej politiky je uľahčenie vzájomnej komunikácie tak na individuálnej úrovni, ako aj medzi rôznymi spoločnosťami.
- e) Neexistuje žiadne spoločenstvo, ktoré by bolo ohraničené, uzavreté, nepriepustné alebo trvalo izolované od iných spoločenstiev. Akýkoľvek nárok na existenciu takého spoločenstva predstavuje nebezpečnú fikciu, ktorá sa môže v istých historických podmienkach stať zločinnou. Takisto aj požiadavka na čistotu spoločenstva a akékoľvek pátranie po čistote vychádza z politického klamstva. V skutočnosti sú všetky spoločenstvá vo vzťahu permanentného kontaktu a úzkej vzájomnej výmeny nielen vďaka mnohým „osobnostiam-mostom“, ale aj cez sociálne interakcie, konvergencie a konflikty, ktoré spôsobujú, že spoločenstvá sa každým dňom viac navzájom prekrývajú. Pojem „spoločenstvo“ môžeme akceptovať len vo význame otvorených kolektívov s permanentným preskupovaním – v takej podobe, v akej tieto spoločenstvá reálne existujú.

§3 – Gnosodiverzita

Všeobecne je uznávané, že jedným z rozhodujúcich faktorov životnej sily je druhová rozmanitosť. V oblasti ekosystémov sa táto sila nazýva biodiverzita. Ak ide o bohatosť kultúrnych prístupov k realitám života, tento

faktor je nazývaný gnosodiverzita. Toto bohatstvo vyplýva z koexistencie rôznych kultúrnych systémov („múdrostí“) a ich vzájomných väzieb a dovoľuje znásobovať intelektuálne schopnosti a nachádzať riešenia na problémy, stojace pred jednotlivcami a spoločnosťou. Jedným s hlavným prvkom gnosodiverzity je glotodiverzita alebo jazyková rôznorodosť, ktorá má hodnotu iba vtedy, ak sprevádza, živí a vyjadruje gnosodiverzitu.

§4 -- Synergia a konflikty medzi kultúrnymi systémami

- a) Všetky systémy a kultúrne prístupy nie sú rovnako závažné pre harmóniu individuálneho a sociálneho života človeka, najmä ak sú v rozpore s ľudskými právami a základnými slobodami, ktoré majú explicitne univerzálny charakter. Existujú situácie, keď rôzne kultúrne systémy prinášajú protirečivé alebo konfliktné odpovede na tú istú otázku. Tento problém sa nemôže riešiť politickým rozhodnutím, ale v čo najširšej diskusii. Práve tá by mala prispieť k vzájomnému obohateniu systémov, ktoré sú v neustálej premene a vylepšovaní.
- b) V tomto ohľade je dôležité, aby bola uznaná možnosť zdokonalenia každého kultúrneho systému, vrátane rromského, v jeho rôznych podobách ako to bolo zdôraznené v dokumente z Louvain (Pavee Point a Rada Európy, 1998, §2).

DRUHÁ ČASŤ – OSOBITNÉ AKČNÉ REZOLÚCIE

Štvrtá kapitola – Občianstvo

Európska únia konštatovala, že v niektorých členských štátoch je ešte občianstvo odmietané (priamym alebo nepriamym spôsobom, administratívne alebo polouhradne) rezidentom rromskej národnosti, ktorých rodina žije a žila na ich území niekedy aj po celé stáročia (napríklad Ficírä a Bačôrä v Grécku). EÚ vyžaduje od všetkých svojich členských štátov, aby do jedného roka odstránili toto zjavné bezprávie a udelili všetkým týmto osobám občianstvo krajín, kde majú rezidenti svoje bežné bydlisko, pričleniac ich k obci, v ktorej sa nachádzajú v momente aplikovania tohto ustanovenia. Narodenie jedného z rodičov na území členského štátu EÚ musí stačiť ako kritérium na udelenie občianstva v danej krajine. Pomohlo by to zredukovať počet prípadov ľudí „bez vlastní“.

Piata kapitola – Vzdelávanie a výskum

§1 – Výchova k vzájomnému poznaniu a k vzájomnému rešpektu

Je jasné, že veľké množstvo problémov vo vzťahov medzi Rrómami a ostatnou populáciou pochádza zo vzájomného nepochopenia a opovrhnutia. Preto je nevyhnutné rozvíjať takú politiku, ktorá bude trvať na valorizácii rromskej kultúry v jej rozličných podobách v očiach ostatnej populácie, ale aj na valorizácii rozličných kultúr „gadžikane“ v očiach všetkých Rrómov. Ide o nasledovné kroky:

- a) Seriózne prepracovanie všetkých hesiel a článkov týkajúcich sa rromského národa v encyklopédiách, slovníkoch a iných didaktických publikáciách, vrátane i CD-ROM a websides. Tento čin by sa mal opierať o serióznu dokumentáciu a skúsenosti, a nie o senzačné anekdoty alebo príbehy s citovým zafarbením.
- b) Zaradenie informácií o účasti rromského národa na vytváraní európskeho ducha do vyučovacích programov a kníh, ktoré sú programami predpísané. Vždy, keď to bude možné, prezentovať tieto prvky v spojitosti s tematikou programu, a nie ako dodatok k vyučovacej hodine. Táto operácia bude musieť spĺňať prísne kritériá, podobne ako v odseku a).
- c) Pravidelné šírenie (všetkými prostriedkami masového vzdelávania, ale najmä cez masmédiá) informácie v zmysle bodov a), b), riadiac sa rovnakými prísnymi kritériami. Príležitostne bude treba použiť paródiu, iróniu a sarkazmus na boj proti ciganofóbii. Je zrejmé, že v týchto informáciách nejde o načrnutie anjelského obrazu rromskej populácie, ale o pokus vysvetliť bez prázdnych rečí rôzne historické, sociálne, kultúrne a psychologické mechanizmy, ktoré smerovali k súčasnému stavu s jeho pozitívnymi aj negatívnymi aspektmi, a o pokus pripraviť občanov na to, aby sa pričlnili o trvalé zlepšenie rôznych typov vzťahov medzi Rrómami a ostatnou populáciou. V rámci týchto informácií by bolo žiaduce klásť dôraz na aspekty opísané v tretej kapitole.
- d) je tiež dôležité informovať Rrómov o hodnotách kultúr gadžikanych s cieľom vyhnúť sa haneniu a odmietaniu týchto hodnôt (gadžofóbia) umožniť lepšie vzájomné pochopenie, vedúce k skutočnému vzájomnému rešpektu medzi spoločenstvami, ktorý je hlboko zakotvený v európskom vedomí daných osôb.

§2 Špecifické vzdelávanie rromskej mládeže

Kategoricky vyvracajúc tvrdenie, podľa ktorého je nevedomosť dedičstvom -- akákoľvek je nepriama forma, v ktorej je toto tvrdenie zahalené -- Európska únia sa zaväzuje skúmať rôzne formy vzdelávania, aby vzdelávanie bolo vhodnejšie prispôsobené rôznym situáciám, v ktorých sa nachádzajú ich štátni príslušníci, a najmä rromska mládež. Tým chce pomôcť rromskej mládeži prijať rromske kultúrne dedičstvo, odovzdané predkami (uvedomujúc si, že toto odovzdávanie potrebuje v súčasných spoločenských podmienkach voluntaristickú inštitucionálnu podporu, aby bolo možné zachovať dedičstvo pre mladé generácie) a dosiahnuť školské vedomosti prijateľným a efektívnym spôsobom. Z hľadiska tejto perspektívy je nevyhnuté zamýšľať sa nad obsahom školských programov, navrhovanými didaktickými prístupmi, úlohou rromského jazyka v škole (prednostne pre početné skupiny, ktoré ho skutočne používajú), materiálnymi podmienkami života a práce detí v škole, atď. Je neprípustné vytvárať „minimalistické“ školské programy, naopak, treba sa usilovať o lepšie prispôsobenie a adaptovanie týchto školských programov potrebom rromskej mládeže.

§3 Životné podmienky zlučiteľné so školskou dochádzkou

Je potrebné vyvinúť úsilie na to, aby bol poskytnutý rromským deťom prístav pokoja – zvlášť tým, ktorí pochádzajú z rodín žijúcich v kritickej sociálnej situácii, kde môžu nájsť podmienky potrebné na individuálne štúdium. Výchovní asistenti (môžu to byť učitelia, ale aj rodičia) budú poskytovať didaktickú a psychologickú pomoc a podporu. Je potrebné pripomenúť, že povinná školská dochádzka je uplatňovaná na celom území Európskej únie. Za týchto podmienok je nevyhnutné (akýkoľvek by bol právny stav rodičov týchto maloletých detí), aby táto povinnosť bola systematicky aplikovaná vo všetkých týchto štátoch. Pomoc vo forme istého počtu štipendií ako dôsledok tejto všeobecnej povinnosti musí byť zabezpečená pre deti, nachádzajúce sa v ťažkej situácii. Mimoriadne úsilie bude vyvinuté v prospech skupín, ktoré žijú kočovným spôsobom života (patriace alebo nepatriace k rromskému národu), aby bola uľahčená školská dochádzka ich detí a aby boli zlepšené ich školské výsledky. Toto úsilie sa bude opierať o kritické preskúmanie programov, o rozvoj školských mobilných jednotiek, o rozvoj vyučovania na diaľku a adekvátnych pedagogických materiálov, o vzdelávanie a zamestnávanie učiteľov a vychovávateľov (pochádzajúcich alebo nepochádzajúcich z rromského prostredia, do učovania v klasovni a na diaľku), a o každú formu inovácie, ktorá bude prispievať k zlepšeniu kvality pedagogickej činnosti, ponúknuť deťom.

§4 Príprava didaktických pracovníkov

Za súčasnej situácie je hlavným handicapom vývoja a modernizácie rromského národa prekvapujúci nedostatok pedagogických kádrov. Tento deficit nie je zapríčinený nedostatkom vôle rromského národa, ale stáročia trvajúcou diskrimináciou. Budú učinené kroky na vyhľadávanie mladých ľudí, ktorí si želajú pokračovať v pedagogickej kariére v klasovni alebo na diaľku, bude im poskytnutá pomoc z hľadiska školského, materiálneho (štipendiá) a morálneho (neformálne rozhovory). Bude im umožnené získať adekvátne vysokoškolské vzdelanie, taktiež budú zainteresovaní na programe, opísanom v tejto kapitole, ako učitelia, zostavovatelia školských programov, asistenti, inšpektori, prostredníci, animátori, atď. V Európskej únii, v jednotlivých štátoch, regiónoch a obciach, ktorých sa to dotýka, bude schválený rozpočet *ad hoc* na realizovanie týchto úloh.

§5 - Výskum

Európska únia konštatuje prekvapujúce zaostávanie vedeckých výskumov v rromskej oblasti, bez ohľadu na krajinu a disciplínu -- históriu, sociológiu, etnológiu, politológiu, rasizmológiu, literárnu kritiku, lingvistiku, atď. Zaostávanie je zapríčinené nepochopením, ktoré dlho prevažovalo zo strany Rómov -- redukovaním historiou na znevýhodnené vrstvy populácie -- vo vzťahu k týmto disciplinám, a najmä kvôli odporu vedcov k tematike spojenej s Rómami. Zaostávanie je sčasti zapríčinené tým, že rromsky národ je nepoznaný nielen v očiach inej populácie, ale aj v očiach samotnej rromskej populácie. Táto situácia stále trvá a neustále sa zhoršuje. Za daných podmienok je nevyhnuté vytvárať miesta pre vedcov v rôznych európskych vedeckých inštitúciách, ktoré majú zodpovedajúci profil vedcov výskuma, udeľovať štipendiá študentom a vedcom, najmä Rómom, ale aj nie Rómom. Je tiež nevyhnutné dať im možnosť šíriť výsledky výskumov, aby sa postupne dobehlo oneskorenie, nahromadené počas viacerých stáročí. V počiatočnom štádiu bude vyvinuté zvláštne úsilie na vytváranie miest s cieľom dobehnúť oneskorenie a účinne bojovať proti nepoznaniu Rómov. Títo vedci môžu byť organizovaní v zoskupení, ktoré by sa mohlo volať „Rromani Akadémia“.

§6 - Financovanie

Je jasné, že program predstavený vyššie, si vyžaduje adekvátne financovanie. Je to skutočnosť, ktorá by nemala prekážať jeho realizácii, pretože Rómovia (zo Sintí a Kale) predstavujú takmer 1% populácie Európskej únie a prinášajú svoj vklad v podobe práce a daní, podľa špecifických pravidiel jednotlivých členských štátov.

Šiesta kapitola – Mobilita

§1 Právo na mobilitu (sťahovanie)

- a) Aj keď mobilita nie je hlavným znakom rromského národa, istá malá časť Rómov (malá, ale existujúca) zdieľa z viacerými inými komunitami spôsob života s častí alebo úplne kočovný. Táto mobilita je nepremlčateľným právom podľa článku 13 Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Na uplatňovanie tohto práva nestačí, aby bola zostavená jedna deklarácia. Je potrebné, aby podmienky na jej realizáciu skutočne existovali.
- b) Informácie o európskej a miestnej legislatíve, vzťahujúcej sa k tejto mobilite, budú šírená medzi kočovným obyvateľstvom a väčšinou populáciou, aby im bolo umožnené chápať celú danú problematiku.
- c) Bude sa dbať o to, aby osobné doklady, požadované od obyvateľov, ktorí vedú kočovný spôsob života, nepredstavovali diskrimináciu vzhľadom na osobné doklady ostatnej populácie.

§2 - Právo na obývanie verejných priestranstiev

- a) Článok 13 VDLP bezprostredne vytvára právo na presun a právo na obývanie verejných priestranstiev. Toto právo je ešte často obmedzované v štátoch Európskej únie. Je teda naliehavé, aby sa vytvárali miesta na usadenie -- hodné tohto mena a hodné mena Európskej únie -- všade tam, kde skúsenosť ukázala, že je to žiaduce, a to v dohode s kočovným obyvateľstvom, s miestnym obyvateľstvom a kompetentnými právnikmi. Vždy, keď to bude možné, rôzne obyvateľstvo bude reprezentované na rokovaníach, aby sa neuzatvárali dohody, ktoré by boli v nesúlade so skutočnou demokraciou.
- b) Informácie o Európskej a miestnej legislatíve, vzťahujúcej sa na obývanie verejných priestranstiev, budú šírené medzi kočovným obyvateľstvom a miestnym obyvateľstvom, aby lepšie pochopili danú problematiku.
- c) Zriadenie vymedzených miest neodsunie obyvateľov, ktorí tam bývajú, do ústrania od miestneho života, od služieb v obci a od styku s ľuďmi, ale naopak, tieto miesta budú vždy vytvárané v duchu bratskej spolupráce medzi obyvateľmi.
- d) Úrady, ktoré by sa z volebných dôvodov alebo kvôli odporu istej časti populácie vyhli týmto záväzkom, museli by sa zodpovedať zo svojich činov alebo zo svojého zanedbania pred inštitúciou, ktorej profil ešte treba definovať.

§3 - Právo na uznanie mobilného obydľia ako trvalého bydliska

Z článku 13 VDLP vyplýva, že karavána, stan alebo iná forma mobilného obydľia musia byť brané do úvahy ako trvalé bydlisko jednotlivca alebo rodiny, pretože sú naozaj ich bežným bydliskom viac ako tri mesiace v roku. S takýmto bydliskom musia byť spojené všetky výsady, týkajúce sa „stáleho bydliska s pevným základom“: nedotknuteľnosť príbytku bez povolenia na prehliadku, príspevky na bývanie, bankové pôžičky, atď.

§4 - Právo na obývanie súkromných pozemkov

Mobilné obydľie je uznané ako trvalé bydlisko v zmysle článku 13 VDLP. To znamená, že jeho inštalovanie musí byť povolené na každom súkromnom pozemku, nachádzajúcom sa v osobnom vlastníctve alebo na prenajatom pozemku, a to podľa kritérií, ktoré sa vzťahujú na „stále bydlisko s pevným základom“: plán rozmiestnenia mobilných obydľí, povolenie na obývanie daného miesta (ktoré nahrádza stavebné povolenie), potvrdenie o inžinierskych sieťach, atď., podľa legislatívy v jednotlivých štátoch.

§5 - Právo na ukončenie mobility

- a) V súlade s článkom 13 VDLP každý jednotlivec alebo rodina so sťahovavým spôsobom života -- ktorá sa chce usadiť, kúpiť si alebo prenajať pozemok, dom alebo byt -- to bude môcť urobiť bez toho, aby im dané právo bolo odňaté akýmkoľvek administratívnym, polooficiálnym, priamym alebo nepriamym opatrením -- akýkoľvek by bol nátlak vyvíjaný na úrady, ktoré musia byť garantom tejto slobody.
- b) Toto opatrenie je platné aj v prípade dedičstva nehnuteľného majetku.
- c) Toto právo sa vzťahuje na každú osobu patriacu k národu bez súvislého územia, ktorá si želá usadiť sa na danom území, ak má k dispozícii zodpovedajúce finančné a právne prostriedky.
- d) Úrady, ktoré by sa z volebných dôvodov alebo kvôli odporu istej časti populácie vyhli týmto záväzkom, museli by sa zodpovedať zo svojich činov alebo zo svojého zanedbania pred inštitúciou, ktorej profil ešte treba definovať.

Siedma kapitola – Žiadatelia o azyl a utečenci

§1 - Mobilita a požiadanie o azyl

Európska únia konštatuje, že problém rromských utečencov a žiadateľov o azyl je pre rromský národ -- a do istej miery aj pre členské štáty EÚ -- ešte stále centrálnym, a to aj napriek istej stabilizácii. Únia tiež konštatuje, že osoby označované ako utečenci a/alebo žiadatelia o azyl nechápu tento jav ako niečo, čo by bolo podmienené tradičným životným štýlom, ale že sú k nemu donútení. Ide hlavne o exil z krajín východnej a strednej Európy, z balkánskych krajín do krajín Európskej únie, kde sú demokracia a osobná sloboda prísne a trvalo rešpektované.

§2 - Príčiny a charakter exilovej politiky

- a) Európska únia konštatuje, že vo väčšine prípadov ide o ľudí, ktorí proti svojej vôli opustili svoju krajinu, vlast svojich predkov, zanechávajú tam celý svoj majetok pod tlakom vojny, rôznych násilností a fyzického, administratívneho a ekonomického prenasledovania, ktoré sa dialo so zhovievavosťou miestnych úradov a často so zhovievavosťou údajných „zástupcov“ Rómov. Z toho vyplýva, že priame prenasledovanie Rómov súvisí s politickým a etnickým prenasledovaním zo strany štátov – a o to viac je závažnejšie z hľadiska Ženevskej konvencie.
- b) Tieto osoby sú odsúdené v krajine pôvodu na hlad, na žobranie na ulici a/alebo na zločinnosť. Je za to zodpovedná komplexná sieť, tvorená rasistickými silami, úradmi, zhovievavými voči týmto silám, fiktívnymi predstaviteľmi rromskej populácie a oficiálnymi hovorcami, ktorí minimalizujú alebo jednoducho popierajú existenciu diskriminácie. Celá táto sieť je integrovaná do politického systému krajiny, preto je politický charakter príčin exilu zjavný. Z tohto dôvodu utečenci a žiadatelia o azyl, ktorí sú obeťami nepriamych prenasledovaní, spadajú pod Ženevskú konvenciu najprv ako obeť etnickej diskriminácie, a potom ako obeť štátnej diskriminačnej politiky (a to napriek faktu, že daný štát svojou pasivitou zakrýva alebo otvorene popiera spomínané nepriame prenasledovanie).

§3 - Preventívne opatrenia v krajinách pôvodu

Pretože exil predstavuje pre utečencov a žiadateľov o azyl (ktorí prežívajú presídlenie často veľmi dramaticky) poslednú šancu na prežitie, Európska únia nástoží na nevyhnutnosti práce v krajinách ich pôvodu, využívajúc na to nástroje spoločnej európskej zahraničnej politiky, ktorej tu venujeme jednu kapitolu.

§4 - Rozlišovanie

- a) Pri posudzovaní žiadostí rromských žiadateľov o azyl (alebo členov iných skupín, nežijúcich na súvislom území) je nevyhnutné zlepšiť rozlišovaciú spôsobilosť úradov zodpovedných za priznanie štatútu utečenca – a to do takej miery, do akej sa Rómovia nachádzajú v citlivejšej pozícii ako žiadatelia patriaci k väčšinovej populácii štátu alebo k menšine vzťahujúcej sa k inému národnému štátu, ktorý by mohol zakročiť jednaním a/alebo nátlakom na ich ochranu počas bilaterálnych rozhovorov so štátom, na území ktorého bývajú. Táto neistá pozícia žiadateľov, patriacich k menšine bez súvislého územia a bez národného štátu s rovnakou identitou, musí byť vzatá do úvahy a viesť k uprednostneniu pri udeľovaní štatútu utečenca.
- b) Spomínané rozlišovanie treba posilniť aj vzhľadom na prívlastky „bezpečný a demokratický“ štát, lebo štát môže byť bezpečný a demokratický pre väčšinovú populáciu z hľadiska formálnej demokracii (všeobecné volebné právo, atď.) bez toho, aby to platilo aj pre menšinu alebo pre menšiny (príkladom toho bolo nacistické Nemecko). Je teda potrebné, aby v kontexte posudzovania žiadostí o azyl, podaných príslušníkmi menšín, krajiny pôvodu mohli byť oprávnené označované ako „bezpečné a demokratické“, aj vo vzťahu k menšinám s alebo bez súvislého územia.

§5 - Valorizácia profesionálnych kompetencií žiadateľov o azyl a utečencov

Väčšina Rómov, ktorí žiadajú o azyl v Európskej únii, získala v krajine pôvodu nezanedbateľné profesionálne, jazykové a kultúrne kompetencie, ktoré treba uznať, rozvinúť a využiť pre dobro štátu, ktorý ich prijal, a pre dobro rromských spoločenstiev, ktoré v krajine žijú.

§6 - Sloboda výberu

Paralelná činnosť musí byť vykonávaná v krajine pôvodu (pozri vyššie) a v hosťovskej krajine, aby si rromski utečenci mohli včas a slobodne vybrať návrat do krajiny, kde bývali predtým, alebo trvalé usadenie v prijímajúcej krajine. Také podmienky môžu byť realizované len vďaka úzkej spolupráci členských krajín Európskej únie a krajín pôvodu na jednej strane, a na druhej strane vďaka spolupráci s rôznymi ministerstvami, v kompetencií ktorých je rromská problematika (ministerstvo školstva, zdravotníctva, práce, kultúry, vnútra,

zahraničných vecí, atď.) vo vnútri každej krajiny. V každom prípade, návrat (na základe výslovnej žiadosti záujemcu) môže byť reálny len vtedy, ak bude v krajine pôvodu vládnuť prostredie slobody a dôvery.

§7 – Zvláštne prípady (bývalá Juhoslávia)

- a) V súčasnej situácii nemožno počítať z návratom rromských utečencov do Kosova z dôvodu existujúceho násilia, neistoty a ciganofóbie, ktoré tam vládnu – a to aj napriek prítomnosti zahraničných síl, ktorých misiou je udržiavanie mieru.
- b) Pretrvávajúce svojvoľných a brutálnych rasistických praktík v Srbsku, napriek zdanlivej zmene moci a niekoľkým príležitostným vyhláseniam a formálnym dekrétom, radí túto krajinu vo vzťahu k národnostným menšinám, hlavne k Rómom, medzi najnebezpečnejšie v Európe. Zotrvanie rromských žiadateľov o azyl v EÚ je nevyhnutné dovtedy, kým sa situácia v Srbsku radikálne nezmení.

§8 – Odhadnutie bezpečnosti krajín vzhľadom na Rómov

Odhady v oblasti normalizácie postavenia Rómov v krajinách pôvodu rromských žiadateľov o azyl musia byť vypracovávané na základe serióznych ukazovateľov a podrobných správ, zostavovaných rromskými a neromskými mimovládnyimi organizáciami, ktoré pracujú na *monitoringu* ľudských práv v danej krajine, ďalej miestnou políciou na základe štatistík o kriminalite (tie musia byť vypracované podľa kritériov sledovaných hneď odtiaľ, aby sa mohli robiť odhady na každý nasledujúci rok), splnomocnencami špecializovaných medzinárodných a nadnárodných inštitúcií a organizácií, ktorí už pracovali v teréne, delegáciami nezávislých expertov, ktorí úplne poznajú mentalitu danej populácie, a nakoniec, v prípade Kosova, zahraničnými administratívnymi a vojenskými úradmi s dočasnou misiou. Všetky tieto informácie musia byť centralizované, porovnávané, syntetizované a pravidelne obnovované, aby sa mohli považovať za spoľahlivé. Bolo by zbytočné uspokojovať sa s vyhláseniami ministerských úradov alebo s dojmami diplomatov, ktorí pôsobia na mieste. Ani informácie získané od rromských asociácií nie sú dôveryhodnejšie, ak ich nemožno porovnať s inými, lebo tieto asociácie môžu byť manipulované najneuveriteľnejšími spôsobmi. Je nevyhnutné, aby mladí Rómovia študovali a precvičovali tento typ nezávislej expertízy a aby boli pre nich zabezpečené finančné prostriedky na štipendia v oblastiach, ktoré ich najlepšie pripravujú na túto úlohu.

§9 – Deteritorializácia rasistických zločinov (porovnaj dokument z Louvain, 1998 – odsek 3, článok 15)

- a) Policajné úrady Európskej únie prešetria podmienky umožňujúce deteritorializáciu rasistických zločinov - podobné tým, ktoré umožňujú deteritorializáciu teroristických zločinov a zločinov spojených s obchodovaním s drogami. Takéto opatrenie by dovolilo zaangažovať políciu z krajiny pôvodu žiadateľov o azyl pri potláčaní rasistických zločinov a dovolilo by zabrániť zhovievavosti so zločincami, uľahčiť získanie štatútu utečenca pre tých žiadateľov, ktorých žiadosti sú legitímne (vďaka medzinárodnému vyšetrovaniu), a lepšie identifikovať alebo zamietnuť neopodstatnené žiadosti.
- b) Za rasistické zločiny musia byť považované všetky diskriminácie, vedúce štátnych občanov prenasledovanej menšiny k úplnému vylúčeniu zo spoločensko-ekonomického systému krajiny, v ktorej bývajú (odmietnutie pôžičiek, odmietnutie zamestnania, vylúčenie z normálnej školskej dochádzky, z lekárskej starostlivosti, zo spoločenských stretnutí, atď.), čo ich zákonite vedie k chudobe, hladu, žobráctvu, úpadku a/alebo k zločinnosti a nakoniec k exilu.

§10 – Pomoc ženám, deťom a telesne postihnutým v zúfalej situácii

Istý počet žien, detí a postihnutých Rómov bolo privezených do EÚ násilne alebo ľstivo na základe obchodnej transakcie. Títo ľudia sú tam zneužívaní na žobranie a/alebo na rôzne formy zločinnosti bez možnosti oslobodiť sa od otrokárov. Urgentne musia byť založené rôzne štruktúry na ich podporu a na oslobodenie z otroctva. Vďaka výchove a vzdelávaniu im musí byť umožnené prijateľné začlenenie sa do tej spoločnosti, v ktorej chcú žiť.

§11 – Začlenenie utečencov do spoločensko-ekonomického života

- a) Je dôležité, aby jednotlivci a rromské rodiny, ktorým bol udelený štatút utečencov, uvedomujúc si špecifické problémy každej krajiny pôvodu, mohli urýchlene využívať každú formu pomoci, vyplývajúcu z tohto štatútu (ide najmä o poskytnutie vhodného ubytovania), a aby tieto opatrenia boli v súlade so zánikom táborov z nepojazdných karaván, ktorých existencia nebola nikdy v súlade so želaním ich majiteľov (tieto karavány im boli nanútené proti ich vôli). Rómovia sú tu vystavovaní opakovanému a niekedy násilnému vyhosteniu (ide o populáciu, ktorá odjakživa, teda pred príchodom do EÚ, žila tradičným spôsobom života v domoch s pevným základom).
- b) Je nevyhnutné, aby žiadatelia o azyl boli slušne prijatí hneď po príchode do krajiny, pretože je preukázané, že prijatie nerešpektujúce ľudskú dôstojnosť v nijakom prípade nezastaví sťahovanie

populácie a že deterritorializácia rasistických zločinov -- tak, ako je opísaná vyššie -- dovoľuje sťahovanie účinne regulovať.

- c) Týmto osobám budú ponúknuté kurzy oficiálneho jazyka krajiny, eventuálne aj kurzy príslušného regionálneho jazyka, a konzultácie s odborníkmi, ktoré dovoľia určiť a maximálne využiť ich kompetencie v ich vlastnom záujme, ako aj v záujme prijímajúcej spoločnosti. Všetko úsilie bude vynaložené, aby sa im umožnil pokojné rozmyšľanie o eventuálnom návrate do krajiny pôvodu (ide najmä o pravidelné kontakty s touto krajinou a o pravidelné informácie o zlepšovaní situácie v zmysle §3 tejto kapitoly) bez toho, aby bol na nich vyvíjaný akýkoľvek nátlak.

§12 - Plán oživenia opustených dedín v krajinách EÚ

Bolo by vhodné začať dialóg s miestnymi a regionálnymi úradmi vidieckych zón s prudkým odlivom obyvateľov -- s cieľom navrhnuť začlenenie utečencov a utečeneckých rodín do spomínaných dedín a osád. Tieto predstavujú (skôr ako mestá a prímestia, kde sú utečenci najčastejšie sústredovaní) bývanie porovnateľné s tým, do ktorého boli tradične integrovaní. Tento fakt by pomohol znížiť mestský stres, na ktorý nie sú navyknutí, a uľahčiť ich integráciu. V neposlednej miere by sa tak mohlo zdynamizovať oživenie vidieka, ktoré sa práve realizuje vo viacerých členských štátoch EÚ.

Ďalej môže byť navrhnuté, aby niektoré rodiny pomáhali starým ľuďom na dôchodku a telesne postihnutým ľuďom, aby rozvíjali kultúrne aktivity a širšie sa zúčastňovali na ich každodennom správaní.

Ôsma kapitola – Zahraničná politika EÚ

§1 – Skúmanie situácie Rómov v krajinách nepatriacich do EÚ

Uspokojujúce a trvalé riešenie problémov, s ktorými sú Rómovia konfrontovaní v krajinách nepatriacich do EÚ, bude možné iba vtedy, ak situácia v týchto krajinách bude dobre známa a analyzovaná, ak budú identifikované skutočné diskriminačné mechanizmy, ak sa zanechajú prázdne reči a ak bude vykonávaný skutočný politický tlak EÚ na pokrytecké režimy, ktoré pokračujú v prenasledovaní najzraniteľnejších menšín, hlavne Rómov, prostredníctvom tzv. bábkových samosprávnych organizácií. Je preto dôležité aby EÚ vyčlenila prostriedky na financovanie štúdií pre mladých Rómov, ktorí sa môžu stať expertmi v oblasti posudzovania stupňa demokracie v týchto krajinách, hlavne vo vzťahu voči Rómom. To by umožnilo uvoľniť hlboké mechanizmy, (historické, lokálne, ekonomické, politické, psychologické, týkajúce sa klanov, atď.), ktoré živia ciganofóbiu, a lepšie proti nej bojovať.

§2 – Podmienky na vstup do EÚ

Pripomeňme, že „pravidlá slušného správania“ kandidátskych krajín voči menšinám, obzvlášť k Rómom, sú jednou z podmienok na ich vstup do EÚ. Treba posilniť a podporiť toto rozhodnutie, aby bola tomuto kritériu venovaná všetka pozornosť tak zo strany kandidátskych krajín, ako aj zo strany EÚ, a to v kontexte transparentnosti a prezieravosti, vyplývajúcej z §1 tejto kapitoly. EÚ, postupne prehĺbujúc pochopenie rómskej problematiky a postavenia Rómov vo vlastných členských štátoch, bude vykonávať diplomatický tlak na kandidátske krajiny, aby táto oblasť demokratizácie bola skutočne realizovaná bez akýchkoľvek jalových prehlásení.

§3 – Spolupráca

EÚ investuje do oblastí rozvojovej pomoci miestnym spoločenstvám s tým, že bude striktné dozerať na rozdeľovanie týchto investícií medzi Rómom. Vždy, keď sa to ukáže potrebné, špecifická pomoc bude poskytnutá rómskym spoločenstvám, ale vždy budú uskutočňované rôzne kontroly, aby šéfovia – Rómovia alebo nie Rómovia – nemohli monopolizovať pomoc a využiť ju len v ich prospech alebo ju použiť – ako sa to často stávalo – deštruktívnym spôsobom vo vzťahu k tej alebo onej časti populácie. Tiež bude potrebné vychovať expertov so špecifickou kompetenciou v oblasti etnopsychológie, špecifickej pre každú krajinu a dané spoločenstvá. Investície do spomínaných analýz a výchova expertov umožní značný zisk v zmysle rentability poskytovanej pomoci. Rómovia, ktorí už bývajú v EÚ, sa budú môcť po ukončení špecializovaného vzdelania stať týmto spájacim článkom a vystupovať v úlohe expertov.

§4 - Vzdelávanie a výmeny

Vzdelávanie musí predstavovať hlavnú formu pomoci rómskym spoločenstvám, a to vo forme:

- a) priamej podpory cez štipendiá pre žiakov nachádzajúcich sa v ťažkej situácii (musia byť vykonávané priame lokálne kontroly),
- b) podpory vzdelávania pre obzvlášť talentovaných žiakov z iných európskych krajín v krajinách EÚ na stredoškolskej a vysokoškolskej úrovni (výchova od útleho veku dovoľuje výchovu k morálnym

hodnotám, ktoré sú v mnohých krajinách len formálne poskytované bez toho, aby boli súčasťou elementárnej kultúry obyvateľstva),

- c) zakladania vzdelávacích centier, kde budú pôsobiť takto formované kádre, čo umožní ďalej rozvíjať tento výchovný a vzdelávací proces,
- d) otvorenia diaľkového štúdia, ktoré dovoľí doplniť získané vzdelanie a zlepšiť jeho kvalitu vďaka individualizovaným didaktickým konzultáciám na diaľku, čo by vďaka modernej technike nemalo stáť veľa; suma deblokovaná na tento projekt bude musieť pokryť výdavky na mzdy pedagógov pre diaľkových vyučujúcich,
- e) vyučovania značnej časti predmetov v rímskom jazyku, realizované najskôr ako povzbudenie, potom ako podpora počas celej školskej dochádzky; táto podmienka je nevyhnutná na to, aby deti – stanúc sa dospelými – mohli naučiť rímsky jazyk vlastné deti (v súčasných životných podmienkach sa deti učia jazyk, ktorým sa hovorí v škole a ktorým sa získa formálne vyučovanie),
- f) poskytnutia výchovných a zábavných aktivít v rímskom jazyku cez internet -- s cieľom udržiavať dostatočnú úroveň komunikácie v tomto jazyku, aj pokiaľ ide o izolované rímske rodiny, ktoré by sa vďaka komunikácii cez internet oslobodili od hraníc jednoduchého domáceho použitia jazyka,
- g) šírenia skutočnej výchovy k demokracii a k ľudským právam cez rozhlasové vysielanie v rôznych jazykoch, hlavne v rímskom,
- h) systému odmeňovania jednoročnej alebo dvojročnej odbornej praxe pre mladých Rómov z krajín strednej a východnej Európy a z balkánskych krajín, pozvaných a zaradených do praxe v krajinách EÚ, podľa schémy, ktorá už existuje v Nemecku pre mládež z východnej Európy. Počas zahraničného pobytu môžu mladí ľudia získať odborné kompetencie na veľmi dobrej úrovni, ktoré môžu po návrate využiť. Môžu tiež získať nové vnímanie spoločnosti (vzdelanie v oblasti pochopenia sociálnych mechanizmov by malo byť súčasťou praxe). Mohli by prispieť aj k záchrane rímskych jazykových a kultúrnych vedomostí tých Rómov, Sinti a Kale z EÚ, ktorí stratili toto dedičstvo a u ktorých by mohli byť počas zahraničnej praxe ubytovaní.

§4 – Pakt stability

Rôzne nasledovné prvky: nekompromisné monitorovanie mechanizmov ciganofóbie, spolupráca na rozvojových projektoch, striktná kontrola projektov vo všetkých etapách od vypracovania cez financovanie, vzdelávanie, výmenné pobyty pre mládež, štipendiá, atď. až po samotnú realizáciu predstavujú hlavnú kapitolu aktivít Paktu stability pre Balkán, ktorý prispeje k ich realizácii v úzkej spolupráci s EÚ, partnerskými vládami, Darcovskou konferenciou, Radou Európy, OBSP a inými organizáciami, ktoré sú v tomto Pakte zaangažované.

Deviata kapitola – Intelektuálny život

§1 – Poznanie a dokumentácia

Vyššie sme zdôraznili, že skutočnejšie poznanie Rómov je nevyhnutné na harmonickejšie spolužitie národov v Európe. Výskumná činnosť, financovanie štúdií (štipendiá pre žiakov, študentov stredných a vysokých škôl), vydateľská a publikačná činnosť v rímskom jazyku, prekladanie, šírenie vedomostí, rozvoj masmédií, atď. sa musí rozvíjať, aby sa poznanie Rómov a pravdivý obraz o nich stali elementárnou súčasťou kultúry každého európskeho občana.

§2 – Rímsky jazyk

Existuje spoločný rímsky jazyk, nazývaný „moderná rómčina“ alebo „zjednocujúci jazyk“: jeho pôvod siaha do stredovekej Indie, je obohatený perzskými, byzantskými, kaukazskými a európskymi prvkami, jeho varianty sa nachádzajú všade v Európe, jeho princípy boli definované na prvom Rímskom kongrese v Londýne v roku 1971 (hodnotová rovnosť rôznych dialektov, potreba konvergenzie k jednotnému spoločnému a modernému jazyku, k jednotnej abecede, atď.). Spoločná rímska abeceda a jej pandialektálne (viacnárečové) fungovanie boli schváleni štvrtým Rímskym kongresom vo Varšave v roku 1990 a ďalšie normalizovanie jazyka pokračuje uspokojivým spôsobom. Varšavský kongres tiež definoval rómčinu ako „národný jazyk rímskeho narodu“. EÚ uznáva tento jazyk ako jeden z kultúrnych jazykov modernej Európy, podporuje jeho používanie vo všetkých oblastiach každodenného života (vyučovanie, tlač, rozhlas a televízia, vydávanie kníh, umelecký a literárny život, atď.) v rovnocennosti s ostatnými európskymi jazykmi, uznáva viacnárečový princíp, ktorý charakterizuje používanie rímskeho jazyka (rešpektovanie všetkých dialektov so všetkými ich prvkami, s výnimkou prvkov, ktoré prekážajú vzájomnému porozumeniu a jednoduchému fungovaniu rómčiny ako jazyka modernej komunikácie). EÚ tiež zaväzuje sa prispievať k jeho šíreniu, aby rovnocenné postavenie s inými jazykmi bolo skutočne dosiahnuté, hlavne v oblastiach opísaných vo ôsmej kapitole.

§3 – Rasizmológia

Rasizmus a ciganofóbia majú najrôznejšie formy, ktoré sú čoraz komplexnejšie a neočakavanejšie (spojené s korupciou, demagogiou, obchodovaním s drogami, bojom o moc, atď.). Je preto nevyhnutné, aby výskumy boli zamerané na identifikáciu týchto fenoménov, na zozbieranie a analýzu konkrétnych údajov a na čiastkové a globálne pochopenie týchto mechanizmov (v porovnaní s inými formami rasizmu) a aby vyústili do riešení, ktoré dovoľia redukovať rasizmus a ciganofóbiu a zabrániť ich prejavom vždy, keď to bude možné. S touto skúsenosťou sa, samozrejme, treba podeliť s inými komunitami v porovnateľnej situácii.

§4 – Financovanie

Európska únia bude starostlivo preverovať, či sa financovanie týchto rôznych iniciatív nedostane do rúk osobe alebo malej skupine osôb, a bude dbať na to, aby koncepcia, financovanie, realizácia a kontroly boli verejné, transparentné a rozdelené medzi rôzne skupiny, ktoré už dosiahli v danej oblasti uspokojivé výsledky. V každom prípade bude pluralizmus jedným z princípov fungovania počas prísna kontrola, týkajúca sa efektívneho využitia investícií, bude dovoľila dosť rýchlo určiť, ktorí predkladatelia projektov sú spoľahliví a ktorí nie. Všetci budú pozorne vypočutí, aby boli naozaj pochopené ich ťažkosti a aby ich projekty boli úspešne realizované. Formovanie novej generácie Rómov -- vďaka poskytovaniu štipendií -- by malo podporiť príchod veľkého počtu nových kompetentných pracovníkov, oddaných spoločnej veci (rómskej a zároveň celospoločenskej) a vyznačujúcich sa príkladnou poctivosťou.

§5 – Rovnaké odmeňovanie

Odmeňovanie by malo byť rovnaké za každú rovnakú prácu a rovnaké kompetencie. Nebude možné odvolávať sa na „etnickú motiváciu“ pri ospravedlnení toho, že sa od Rómov žiada benevolentná práca, zatiaľ čo nie Rómovia dostávajú za rovnakú prácu istú odmenu. Naopak, ak nie Rómovia budú vykonávať dobrovoľnú alebo sčasti dobrovoľnú činnosť, bude sa vyžadovať, aby tak robili aj Rómovia.

Desiata kapitola – Práca, bývanie, hygiena, zdravie

§1 – Práca a pracovné prostredie

Dôraz kladený na výchovu a vzdelávanie postupne, ale zásadným spôsobom, zredukujú problém čiastkovej nezamestnanosti, ktorá sa rómskeho obyvateľstva zásadne dotýka. Lepšia príprava oživí vedomie individuálneho a kolektívneho „projektu“, ako aj vôľu podnikáť. Osobitná pomoc bude poskytnutá pri obnove tradičných remesiel, v ktorých Rómovia nadobudli skúsenosti veľmi vysokej kvality a ktoré sa postupne vytrácajú (napr. práca s kovmi, po ktorej je znova dopyt), ďalej o prácu v oblasti životného prostredia (zber starých surovín, údržba lesov a potokov, atď.), o umenie, zábavu a podobne. Samozrejme, vždy, keď o to bude požiadané, pomoc bude poskytnutá aj v iných pracovných oblastiach – vôbec tu nejde o uzatváranie obyvateľstva do profesionálneho geta.

§2 – Bývanie, hygiena a zdravie

Realizácia základných podmienok, spomínaných vyššie, dovoľí Rómom *ipso facto* nadobudnúť také obydlia, aké si želajú, vrátane možnosti zostať v karavánach a stanoch, ak si to tak želá tá alebo iná generácia alebo rodina. Požiadavky spomínanej populácie na hygienu musia byť uspokojené takým spôsobom, aby ľudia mohli mať bezproblémový prístup k lekárskej starostlivosti na slušnej úrovni.

§3 – Financovanie

Je jasné, že tu prezentovaný program si vyžaduje adekvátne financovanie. Tento fakt však nemôže byť prekážkou na jeho realizáciu, pretože Rómovia (so Sinti a Kale) reprezentujú takmer 1 % celkovej populácie EÚ a prinášajú svoj diel v podobe práce a daní podľa špecifických pravidiel rôznych členských štátov.

Jedenásta kapitola – Reprezentácia, účasť a autorita

§1 – Súčasná reprezentácia

- a) Podľa zvykového práva mali Rómovia dva typy zástupcov: jedni mali v spoločenstve rozhodovaciu autoritu, iní boli hovorcami a/alebo prostredníkmi v kontakte s miestnymi úradmi. Niekedy boli obidve funkcie vykonávané tou istou osobou, ktorá mala v rôznych regiónoch odlišné meno (Patriarch, Capitaine, Gitano de Repeto, Šero-Rrom, Vojvoda, Vajda, Bulibáš, princ alebo kráľ a podobne). Tieto funkcie boli niekedy dedičné. Navyše, získanie tejto funkcie nebolo vždy motivované osobnými kvalitami kandidáta, ale často bohatstvom a ekonomickou silou (kontrola obchodných aktivít a služieb v spoločenstve).

- b) V dejinách boli Rrómovia (a niekedy aj nie Rrómovia) dosadzovaní do reprezentatívnych funkcií v rrómskom spoločenstve miestnymi úradmi a Rrómovia ich vo všeobecnosti mušili akceptovať.
- c) Nedávno sa objavilo niekoľko charizmatických vodcov s lokálnym a časti krátkodobým vplyvom.
- d) Pokiaľ ide o zástupcov zvolených demokraticky, rozptýlenosť Rrómov vo viacerých desiatkach štátov, ťažkosti v spojení medzi Rrómami z jednotlivých krajín, časté popieranie existencie rrómskeho národa úradmi, nedostatky v politickej pripravenosti a iné objektívne prekážky zatiaľ neumožnili, aby sa títo zástupcovia skutočne presadili.

§2 – Svetová rrómska únia

Všetky vyššie spomenuté reprezentácie majú lokálny a relatívne krehký vplyv. Orgánom, ktorý na začiatku dvadsiateho prvého storočia zostáva najreprezentatívnejším orgánom rrómskeho národa, je Svetová rrómska únia, založená na prvom kongrese v Londýne v roku 1971. Je to mimovládna organizácia kategórie 2 s jedným reprezentantom v Generálnom zhromaždení OSN.

§3 – Vývoj reprezentativity

- a) Bez toho, aby sa preceňovala morálna hodnota demokratickej reprezentácie založenej na udeľovaní hlasov, je želateľné, aby sa táto forma reprezentácie rozvíjala v rrómskej komunite paralelne s občianskou a demokratickou výchovou k spoločným záujmom rrómskej komunity, ako aj k záujmom celej európskej spoločnosti. Vždy, keď to bude možné, výkon moci bude kolegiálny (malo by ísť najmenej o tri osoby) a bude sa opierať o maximálnu účasť členov komunity, ktorí budú mať právo na prístup k informáciám o rozhodnutiach, aktivitách ich zástupcov a vykonávateľov moci, a o reakciách na tieto rozhodnutia -- a to do odvolania z funkcie podľa procedúry, ktorá bude včas vypracovaná.
- b) V niektorých prípadoch bude žiaduce, aby pretrvávali isté zvykové inštitúcie, ktoré by nadväzovali a spolupracovali s demokratickými inštitúciami (tento vzťah bude mať rôznu podobu v rôznych skupinách). Rozumné a primerané vykonávanie moci je zárukou harmónie medzi demokraciou a zvykovým právom. V prípade protirečenia medzi nimi, alebo ak by nebolo možné dospieť k dohode (napríklad ku kompromisu), prevahu nadobúda demokratický princíp.

§4 – Požiadavky na volených zástupcov; konštituovanie volebných obvodov

Budú požadované štyri základné vlastnosti: kompetencia v širokom slova zmysle, česnosť (ktorá zahŕňa tiež oddanosť blahu rrómskej komunity a blahu celej európskej spoločnosti), ľudová podpora (vyjadrená počtom hlasov vo voľbách) a príslušnosť k rrómskej komunite (v akejkolvek forme). Prvé dve prevažujú nad ostatnými. V žiadnom prípade nemôžu byť etnický pôvod alebo ľudová podpora jedinými kritériami na menovanie zástupcov, ak im chýbajú preukázateľné kompetencie a česnosť. Tieto dve vlastnosti (je veľmi ťažké rozpoznať ich, nech ide o akúkoľvek komunitu) zostávajú základnými kritériami na zastávanie zodpovedných funkcií, ktoré budú včas definované. Vytvorenie volebných obvodov na volenie zástupcov bude uskutočnené na úrovni obcí a malých regiónov v súlade s novým systémom, ktorý sa bude musieť vypracovať a ktorý možno nebude brať do úvahy geografické kritériá a v zásade nebude zohľadňovať ani štátne hranice.

§5 – Prednosť aktívnej účasti na politickom a spoločenskom živote

Zvláštne úsilie bude vyvinuté na zanechanie predstáv, zdedených z rôznych miestnych režimov, ktoré chápu vykonávanie moci a/alebo oficiálne zastupovanie ako despotickú výsadu, česnú funkciu alebo nástroj na presadzovanie vlastných osobných výhod. Myšlienka širokej účasti Rrómov na diskusiách, rozhodnutiach a aktivitách bude systematicky podporovaná cez vhodné vzdelávanie, počnúc od najmladšieho veku. Budú hľadané a zvažované nové, účinnejšie formy účasti jednotlivcov na politickom a spoločenskom živote. Od volených zástupcov bude vyžadovaná povinnosť výsledku, ako aj povinnosť podávania správ. Nedodržanie týchto povinností môže byť sankcionované odvolaním z funkcie.

§6 – Zvykové právo

Vykonávanie rrómskeho zvykového práva (*rromani kris*) bude rešpektované aj s jemu vlastnou ideológiou. Je ňou prioritou uzmiernenia na základe vykonávania spravodlivosti. Oblasť účinnosti zvykového práva budú definované tak, aby neboli v konflikte s ľudskými právami a základnými slobodami. Okrem toho, rozhodnutie nadobudne platnosť len so súhlasom sporných strán, pritom každá z nich, ak si to bude želať, bude mať neodcudziteľné právo odvolať sa na inú súdnu inštanciu.

§7 - Parita medzi mužmi a ženami

Parita medzi mužmi a ženami nie je cieľom samým o sebe, lebo neexistuje priamy vzťah medzi paritou a správnosťou rozhodnutí. Musí však byť vyvíjané permanentné a systematické úsilie na priblíženie sa k parite vo

všetkých reprezentatívnych orgánoch a úradoch, vrátane zvykového práva. Parita nemá byť realizovaná konkrétnym rozhodnutím, ale výchovou a permanentným presviedčaním.

Dvanásť kapitola – Symboly, farby a pod.

§1 Zástava

Londýnsky kongres Medzinárodnej rromskej únie v roku 1971 definoval podobu zástavy rromského ľudu, na ktorej je červené koleso voza v nadväznosti na indickú symboliku kolesa. Koleso je umiestnené na dvojfarebnom podklade: horná polovica je modrá a symbolizuje Nebo – nekonečného otca Ľudstva, spodná polovica je zelená a symbolizuje Zem, plodnú matku Ľudstva. Táto zástava môže byť vztyčovaná počas sviatkov a rôznych podujatí, vždy s farbami tej-ktorej krajiny a európskou zástavou. Všetky tieto zástavy by mali mať rovnaké rozmery a byť umiestnené na rovnako viditeľných miestach. Je žiadateľné, aby pri nich figurovali aj zástavy susedných spoločností. Štylizované, umelecké a nanovo interpretované podoby rromskej zástavy budú vždy uprednostňované pred podobami *ne varietur*.

§2 – Farby

Rrómka tradícia uznáva ako symbolické teplé farby (hlavne červenú, žltú a oranžovú), zatiaľ čo zelená a modrá, farby zástavy, súvisia s rastúcim politickým uvedomovaním rromského národa.

§3 Hymna

- a) Pieseň *Gelem, gelem* je ľudovou piesňou z Banátu, jej slová boli napísané Jarkom Jovanovičom počas jeho návštevy v koncentračnom tábore Struthof. Táto pieseň sa stala národnou hymnou rromského ľudu spontánne a vďaka svojej popularite. Bola schválená Ženevským kongresom v roku 1978 a po Varšavskom kongrese v roku 1990 boli publikované jej oficiálne slová v štyroch strofách.
- b) Na rozdiel od hymn väčšiny národov, rromska hymna *Gelem, gelem* môže byť interpretovaná vo všetkých tradičných rromských hudobných štýloch alebo kreáciách (orientálna kreácia, romanca, flamenco, rumba, a pod.) tak, aby bol rešpektovaný jej dôstojný charakter (ide najmä o druhú a tretiu strofu, ktoré evokujú *Samudaripen* – nacistickú genocídu Rrómov). Táto slobodná interpretácia je vyjadrením bohatstva kultúrnych tradícií Rrómov a vzájomného rešpektovania jednotlivých skupín. Slová a melódia však zostávajú nemenné.

Záver

Európska únia priznáva, že práca, ktorú treba vykonať, je obrovská a že si bude vyžadovať nevyhnutnú, serióznu a rozumnú spoluprácu všetkých členských štátov EÚ, spoluprácu a vzájomnú informovanosť rôznych sektorov v každom členskom štáte. Európska únia si uvedomuje, že skutočná, a nie formálna práca bez prázdnych rečí a apriórnych predstáv (priaznivá alebo nepriaznivá pre Rrómov) musí byť započatá radiálnym spôsobom a že aj napriek ťažkostiam, ktoré nikto nepopiera, je v záujme samotnej budúcnosti a vierohodnosti demokracie a stability kontinentu, aby sa rromska národnosť mohla dôsledne a pri rešpektovaní jej kultúrneho bohatstva integrovať do rodiny európskych národov. Musia byť vynaložené značné finančné prostriedky na financovanie štipendií pre mladých Rrómov a musí byť vyvinuté značné diplomatické úsilie na to, aby sa v jednotlivých štátoch naozaj realizovali radikálne zmeny v postavení rromských komunít a aby Rrómovia začali žiť v blahobytnej a dôstojnej podmienkach, na ktoré má oprávnený nárok každý občan a každá európska komunita.

Európska únia vyzýva Rrómov a ich organizácie, aby sa aktívne zúčastňovali na realizácii programu, ktorý je obsiahnutý v tomto dokumente a ktorý bol vypracovaný rromskými asociáciami, citovanými v záhlaví, a Európskou úniou.

Príloha: úryvok z vyhlásenia Medzinárodnej rromskej únie